

УДК 811.161.2(07)

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОСТІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Шеремета Людмила Павлівна

м.Тернопіль

У статті проаналізовано особливості використання творчості Т.Г. Шевченка на початковому етапі навчання українського діалогічного мовлення іноземних студентів-медиків, запропоновано авторські методи і прийоми його засвоєння. Охарактеризовано шляхи формування навичок реплікування в процесі діалогічного мовлення, подано питання для обговорення, узагальнення і систематизації лінгвістичних знань. Розроблено систему тренувальних вправ для формування в іноземних студентів-медиків навичок українського діалогічного мовлення.

Ключові слова: діалогічне мовлення, методи і прийоми навчання, система вправ.

Модернізація освітньої системи України на сучасному етапі передбачає широке використання інноваційних технологій, напрямів і прогресивних підходів до навчання. В умовах розширення наукових, економічних та культурних зв'язків, важливим чинником становлення української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору є навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах (ВНЗ) України. Відповідно до цього виникає потреба формування у студентів-іноземців української мовленнєвої компетенції, що є неможливим без їхньої мовної підготовки, яка повинна враховувати потреби отримання якісної передусім мовленнєвої освіти, сприяти подальшому особистісному зростанню кожного з них.

Державна мова України для майбутніх фахівців є не тільки навчальним предметом, але й освітньою дисципліною, засобом всебічного розвитку упродовж життя, провідником у їх становленні як професійних особистостей, що активно беруть участь у діалозі культур. Для студентів-іноземців, що вивчають дисципліни у ВНЗ рідною (англійською, німецькою, іншою) мовою, українська засвоюється для комунікації в соціокультурному оточенні країни, в якій вони здобувають професійну освіту. Основним завданням викладача української мови є вироблення у студентів-медиків умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами української мови в різних життєвих ситуаціях та й у своїй професійній діяльності, адекватно сприймати діалогічне мовлення на слух, вести діалог; важливим при цьому є спрямування навчального процесу на ознайомлення студентів-медиків із творами відомих українських письменників з дуалістичною метою: 1) ознайомлення з культурним надбанням українського народу, творчістю українських поетів світового масштабу; 2) впровадженням у мовленнєву практику словникових запозичень – слів, сталих виразів, словосполучень. Оскільки 2014 рік в Україні оголошено роком Тараса Шевченка, то доцільним буде звернення саме до спадщини цього відомого поета.

Проблема діалогічного мовлення – одна з найважливіших у процесі навчання і виховання студентів хоча й студіювалася як українськими, так і зарубіжними науковцями, серед них С.Я.Єрмоленко, Л.І.Мацько, Е.Я.Палихата, Н.М.Сологуб, Х.Р.Соколова, Н.І.Формановська та багато інших, проте дослідження системи діалогічного мовлення іноземних студентів-медиків не висвітлено достатньо у сучасній українській лінгводидактиці.

Мета статті – запропонувати методику формування в іноземних студентів-медиків умінь і навичок діалогічного

мовлення, підкреслити важливість потреби його засвоєння для орієнтації в українському мовленнєвому середовищі, усвідомлення українських культурних національних цінностей і традицій, однією з яких є творчість Т.Г. Шевченка.

Система навчання українського діалогічного мовлення іноземних студентів-медиків передбачає засвоєння мовно-мовленнєвих знань з української мови та формування комунікативних умінь і навичок, актуальних для послугування у навколишньому українському мовленнєвому середовищі. На початковому етапі цей процес полягає у виробленні умінь сприйняти почуте, зрозуміти, відтворити його і продукувати діалогічні висловлювання – репліки, єдності, тексти, що відповідають мовленнєвим потребам іноземних студентів-медиків. Відповідно до Указу Президента України «Про додаткові заходи з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка»[4], а також програми «Іноземна (українська) мова за професійним спрямуванням» [1], навчальний процес у Тернопільському державному медичному університеті ім.І.Я.Горбачевського спрямований на ознайомлення іноземних студентів-медиків з творчістю Тараса Шевченка.

Для досягнення потреб студентів і вимог українського суспільства пропонуємо методичну систему роботи формування діалогічного мовлення, що включає в себе відповідні методи, прийоми і засоби навчання. Методика ознайомлення іноземців з літературною спадщиною відомого українського поета передбачає використання таких прийомів, як: декламація творів поета, розповідь викладача про творчість Т.Г. Шевченка, виразне читання студентами його творів, лінгвістичний аналіз художніх текстів і продукування усних висловлювань студентів-медиків. Важливим при цьому є використання відповідного обладнання, зокрема: портрет Т.Г. Шевченка, збірку поезій «Кобзар». Художня декламація викладачем творів Т.Г. Шевченка також допоможе студентам відчувати красу українського слова, милозвучність української мови. Важливим при цьому є підбір таких текстів, зміст яких повинен бути зрозумілим для іноземців. Відповідно рекомендуємо для опрацювання навчального матеріалу такі твори Т.Г. Шевченка: «Думи мої, думи мої...», «Мені тринадцятий минало», «Не гріє сонце на чужині», «Ну що б, здавалося, слова», «І виріс я на чужині», «Зацвіла в долині», «Світе ясний! Світе тихий!..», «Тече вода з-під явора», «Садок вишневий коло хати», що є зрозумілими для іноземних студентів і відображають український менталітет. Викладач виразно читає вірш «**Садок вишневий коло хати**»:

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.
Сім'я, вечеря коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.
Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.

Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Саме від того, як прочитає викладач поезію, залежить сприйняття її студентами, а відтак і творчості Т.Г. Шевченка в цілому; основне завдання при цьому – виразне читання (декламування) художніх творів, здебільшого з пам'яті. Для кращого розуміння доцільно буде подати їх переклад англійською мовою:

Beside the cottage

Beside the cottage cherry-trees are swinging,
Above the cherries may-bugs winging,
Ploughmen with their ploughs are homeward heading,
And lassies as they pass are singing,
While mothers wait with supper ready.
Beside the cottage all family's eating,
Above, the evening star the sunset's greeting.
The evening meal daughter serves around,
When mother chides, from where she's seated,
Her voice by singing nightingales is drowned.
Beside the cottage mother's lullabying
Till little ones in golden slumbers're lying;
She herself beside them falls asleep.
All is quiet, only the are vying
With nightingales and can't their quiet keep.

Translated by Herbert Marshal (1964)

Після декламації поезії викладач проводить бесіду зі студентами за портретом Т.Г.Шевченка. Методика цієї роботи може бути різною, залежно від мовної підготовки студентів. Коли студенти достатньо володіють мовою, граматично і стилістично правильно будують своє мовлення, викладач зможе запропонувати їм описати портрет самостійно. Коли ж рівень підготовки не дозволяє це зробити, педагог сам повинен прочитати студентам опис цього портрета, і лише тоді проводити бесіду. Орієнтовними запитаннями можуть бути: «Хто ця людина?», «Що характерне в зовнішності Т.Г. Шевченка?», «Що можна сказати про поставу?», «Схарактеризувати риси обличчя, його вираз», «Яке волосся, зачіска?», «Описати одяг поета», «Що можна сказати про характер поета» тощо. Для цього доцільно користуватися словником «портретної» лексики, яку підготував викладач до заняття. Такий вид роботи допоможе детально описати портрет, збагатити словниковий запас студентів і поглибити мовні знання. Наведемо приклад словника «портретної» лексики для використання під час опису зовнішності поета:

- обличчя: *кругле, продовгувате, квадратне, вилицювате, повне, худорляве, ніжне, грубе, веснянкувате (з ластовинням), смагляве, бліде, біле, зморшкувате, розумне, життєрадісне, сумне, привітне, суворе;*
- очі: *карі, чорні, сірі, сині, зелені, темні, світлі, ясні, розкосі, добрі, злі, хитрі, лукаві, сумні, розумні, спокійні, лагідні, привітні, втомлені, насмішкуваті (глузливі);*
- погляд: *уважний, гострий, проникливий, спокійний, зацікавлений, байдужий, привітний, непривітний, підозріливий, суворий, глузливий (насмішкуватий), розумний;*
- брови: *чорні, темні, світлі, густі, широкі, тонкі, опущені, піднесені;*
- лоб: *високий, низький, широкий, вузький, великий, малий;*
- ніс: *прямий, горбатий, з горбинкою, кирпатий, гострий, широкий, довгий, маленький, орлиний, качиний, задиркуватий, тонкий;*
- губи: *повні, тонкі, вузькі, пухкі, з опущеними кутіками, із піднесеними кутіками, злі, бліді, яскраві, рожеві;*
- волосся: *світле, темне, русяве, каштанове, біляве, пишне, довге, коротке, блискуче, пряме, кучеряве, хви-*

лясте, сиве, з сивиною, густе, рідке.

Логічним продовженням запропонованої методики є ознайомлення студентів із життям і творчістю Т.Г.Шевченка за допомогою розповіді викладача з використанням презентації мультимедіа-проектора для подальшого формування українського діалогічного мовлення.

Народився Тарас Григорович Шевченко 9 березня 1814 року в селі Моринцях на Черкащині у сім'ї кріпаків. З дитинства був допитливим, любив малювати, співати. Тарасові було дев'ять років, коли він, Катря, Ярина, Марія, Микита і Йосип залишилися без матері. Батько одружився вдруге. Мачуха мала трьох своїх дітей, і життя в хаті стало нестерпним. Коли ж через два роки помер і батько, хлопець пішов у найми.

Тарасові дуже хотілося вчитися, але шкільний дяк, до якого найнявся малий за можливість навчатися, виявився п'яницею і змушував його красти. Хлопець знайшов собі нового вчителя – маляра, але Тараса приставили козачком до пана. Це була нудна робота: цілими днями чекати, поки господар забажає люльку чи склянку води, яка стоїть поряд з ним на столі. Нехтуючи заборонаю, Тарас таємно перемальовував картини зі стін панського будинку. За це його одного разу дуже покарали, але й помітили неабиякі здібності кріпака і вирішили віддати його до майстра вчитися на «кімнатного живописця».

У 24 роки друзі викупили Тараса з кріпацтва. Він з великим завзяттям узявся за науку. Навчаючись у Петербурзькій академії мистецтв, він водночас здобував знання із мови, літератури, історії, географії, навіть математики, і незабаром став освіченою людиною. Друзі-земляки посприяли виходу у світ першої книги його віршів – «Кобзаря».

Поезія Шевченка не просто зачаровувала: вона будила прагнення до волі, національну гідність українців. Тому поет був небезпечним для царського уряду, і його було заслано рядовим солдатом на довгих десять років із заборонаю писати й малювати.

Серед небагатьох прижиттєвих видань Тараса Шевченка особливе місце посідає остання його книжка – «Буквар південноруський», складена із кращих зразків фольклору та частково з власних творів.

Мріяв поет написати й інші підручники для початкової школи, викладати малювання в Київському університеті. Однак передчасна смерть не дала йому здійснити своїх планів.

Помер Тарас Шевченко 10 березня 1861 року. Поховали його на Смоленському кладовищі в Петербурзі. У травні того ж року домовину поета перевезено в Україну й поховано, як він сам заповідав, на Чернечій горі над Дніпром біля Канева.

Продовження роботи над формуванням діалогічного мовлення іноземних студентів-медиків є виконання таких розроблених нами завдань:

1) для адресантів – поставити запитання, що стосуються опису портрета Т.Г. Шевченка, для адресатів – відповіді на поставлені запитання;

2) створити діалогічні єдності за допомогою продукування реплік-відповідей на поставлені викладачем або студентом репліки-запитання: 1. – Коли народився Шевченко? 2. – У якому селі народився? 3. – Де минуло дитинство поета? 4. – Чим захоплювався Тарас у дитинстві? 5. – Чи був він допитливим і чому Ви так стверджуєте? 6. – Чому ім'я Катерина було подвійно дороге поетові? 7. – Як звати батьків Тараса? 8. – Скільки дітей було у сім'ї Тараса? 9. – Як склалася доля Тараса після смерті батьків? 10. – Де похо-

ваний Шевченко? 11. – Автором якої книжки є Т.Г. Шевченко?). Відзначимо, що робота над продукуванням реплік-відповідей на поставлені запитання дає можливість створити монологічний текст. Так відбувається тісний зв'язок між формуванням українського діалогічного і одночасно монологічного мовлення;

3) скласти діалогічні єдності за моделями: «запитання – відповідь», «пропозиція – згода / незгода», «інформація / повідомлення – сприймання / несприймання інформації / повідомлення», «захоплення – взаємне захоплення», «захоплення – розчарування», «враження від почутого – взаємне враження від почутого», «побажання – вдячність» тощо; побудувати діалогічні тексти (5-6 реплік) про творчість Т.Г. Шевченка, про його захоплення, здібності, визнання його світом, аналогічну творчість рідномовних поетів іноземних студентів-медиків, вплив творчості Т.Г. Шевченка на емоційну сферу читачів тощо.

Система роботи над творами Т.Г. Шевченка під час навчання української мови для студентів-іноземців має свою специфіку. Перший її етап – це виразне читання запропонованих творів студентами, другий – проведення бесіди за змістом прочитаного твору:

1. Які настрої передано у творі?
2. Що зображено у поезії?
3. Яку пору року зображено?
4. Яку пісню могли б співати дівчата, ідучи з поля?
5. Як поет описує родину?
6. На якому фоні зображено вечерю родини?
7. Чому вечеряють коло хати?
8. Що можна сказати про звичаї родини?
9. Чи має проблеми ця селянська родина?
10. Як автор творить образи у вірші? Які висловлювання поезії Т.Г. Шевченка впливають на зорові (*садок вишневий*) і слухові (*хрущі гудуть*) органи людини?

9. Якими словами передано почуття лагідності?

Відповіді на поставлені запитання стимулюють студентів до продукування діалогічних реплік і формування навичок діалогічного мовлення.

Для методики викладання української мови загалом, а також для формування діалогічного мовлення, велике значення має розуміння важливості визначення раціональної системи вправ, в основі якої лежить набуття тих чи інших мовленнєвих навичок і вмінь. Враховуючи педагогічні принципи систематичності і послідовності, наступності, активності, зв'язку теорії з практикою, навчання – з життям, навчання – з вихованням, пропонуємо студентами виконати вправи для засвоєння мовних норм – лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних тощо:

1. Виписати із поезій Т.Г. Шевченка нові для студентів слова, з'ясувати їх значення і запам'ятати: *хрущі (maybugs)*, *плугатарі (ploughmen)*, *плуги (ploughs)*, *зіронька (sunset)*, *соловейко (nightingale)*, *вишні (cherries)* тощо.

2. Відшукати в тексті іменники, визначити, в якому відмінку вони вжиті (*садок, хрущі, коло хати, вишнями, плугатарі, плугами, дівчата, матері, сім'я, вечеря, зіронька, дочка, мати, соловейко, діточок, дівчата*).

3. Відшукати в тексті прикметники (*вишневий, вечірня, маленьких*).

4. Виписати із тексту дієслова, визначити час (гудуть, йдуть, співають, ждуть, встає, подає, хоче научати, не дає, поклала, заснула, затихло, не затих).

5. З'ясувати значення слова «вечерять», назвати іншу відповідну форму «вечеряти».

6. Відшукати в тесті сполучення іменника із прикметником (*садок вишневий, вечірня зіронька, маленьких діточок*), побудувати з ними діалогічні репліки.

7. До поданих іменників дібрати синоніми: **мати** – *матуся, мамуся, мамуня, мамунця, мамця; дівчина* – *юначка, юнка, любка, подруга, дівча, дівчатко, дівчатонько, дівчинка, дівонька, дівчинонька, дівчисько*).

8. Доповнити діалоги:

1) – ... ?

– *Вишневий.*

2) – *Над чим гудуть хрущі?*

– ...

3) – ... ?

– *З плугами.*

4) – *Хто іде, співаючи?*

– ...

5) – *Хто жде вечерять?*

– ...

6) – ... ?

– *Вечірня*

7) – *Що робить дочка?*

– ...

8) – ... ?

– *Мати.*

9) – *Що робить соловейко?*

– ...

10) – *Де поклала мати діточок?*

– ...

11) – *Яких діточок поклала мати?*

– ...

12) – ... ?

– *Заснула.*

13) – *Де заснула мати?*

– ...

14) – ...

– *Дівчата і соловейко.*

9. Скласти репліки-речення із поданими дієсловами: *научати, співати, йти, вечеряти, заснути*.

10. Створити монологічний (5-6 речень) і діалогічний (декілька діалогічних єдностей) тексти, використовуючи іменники із поезії «Садок вишневий коло хати».

11. Побудувати діалогічні та монологічні тексти за творчістю Тараса Григоровича Шевченка.

Робимо висновок, що запропоновані вправи сприяють активному формуванню українського усного діалогічного мовлення іноземних студентів медичних навчальних закладів.

Виконане дослідження не претендує на остаточне розв'язання піднятої проблеми, оскільки цілком актуальним і перспективним упродовж опрацювання курсу «Іноземна (українська) мова за професійним спрямуванням» є вироблення специфічних лінгводидактичних напрямів, методів і прийомів, що стосуються формування українського усного діалогічного мовлення іноземних студентів-медиків

Література та джерела

1. Іноземна (українська) мова за професійним спрямуванням [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <[http://www.intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal/sus_dusct/rob_prog/en/med/lik/ptn/Foreign%20\(Ukrainian\)%20Language%20\(for%20Professional%20Purpose\)...html](http://www.intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal/sus_dusct/rob_prog/en/med/lik/ptn/Foreign%20(Ukrainian)%20Language%20(for%20Professional%20Purpose)...html)>. – Загол. із екрану. – Мова укр.
2. Концепції мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.mon.gov.ua/img/zstored/files/2012-conz-zak.doc>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

3. Палихата Е.Я. Методика навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи [Текст] / Е.Я.Палихата. – Тернопіль: ТДПУ імені Володимира Гнатюка, 2002. – 272 с.
4. Указ Президента України «Про додаткові заходи з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.president.gov.ua/documents/14680.html>>. – Загол. із екрану. – Мова укр.
5. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г.Шевченко. – К.: Дніпро, 1987. – С.334

В статье проанализированы особенности использования творчества Т.Г. Шевченко на начальном этапе обучения украинской диалогической речи иностранных студентов-медиков, предложены авторские методы и приёмы её усвоения. Охарактеризованы пути формирования навыков реплицирования в процессе диалогической речи, предложены вопросы для обсуждения, обобщения и систематизации лингвистических знаний. Разработана система тренировочных упражнений для формирования в иностранных студентов-медиков навыков украинского.

Ключевые слова: диалогическая речь, методы и приёмы обучения, система упражнений, диалогизирование.

The paper analyses the peculiarities of using of Taras Shevchenko's literary heritage at the beginning phase of dialogue speech formation among foreign medicine students. The author proposes own methods and ways of formatiof of out the dialogue speech. Also concerning the process of dialogue speech, the ways of repeating habits formation have been characterised. The author rises the issue of discussion, generalisation and systematisation of the linguistic knowledge. The paper describes the system of training exercises to form Ukrainian dialogue speech customs among foreign medicine students.

Key words: dialogic broadcasting, methods and receptions of studies, system of exercises.